

Розділ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

DOI: 10.33766/2524-0323.98.99-115

УДК: 343.53 (477) 343.341.1

Дудоров О. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

e-mail: o.o.dudorov@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Мовчан Р. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)

e-mail: romanmov1984@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ЩОДО НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: СУМНІВНА ЗАКОНОДАВЧА НОВЕЛА

Статтю присвячено аналізу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 Кримінального кодексу України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». З'ясовано обґрунтованість появи цієї кримінально-правової новели та її вплив на правозастосування, визначено перспективи розвитку кримінального закону у відповідній сфері.

Висвітлено неузгодженості аналізованої кримінально-правової заборони з положеннями регулятивного законодавства – законами України «Про гуманітарну допомогу» і «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Зокрема, встановлено, що нецільове використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, відмінне від розпорядження таким майном з метою отримання прибутку, не утворює складу розглядуваного кримінального правопорушення. Доведено, що в переважній більшості випадків дії, заборонені чинною редакцією ст. 201-2 КК, за її відсутності визнавалися б розкраданнями і кваліфікувалися б за однією з частин ст. 191 КК як привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. З'ясовано, що доповнення КК ст. 201-2 є черговим проявом невідправленої казуїстичності кримінального закону. Аргументовано положення про помилковість розміщення досліджуваної заборони серед статей КК про відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Показано, що на сьогоднішні недоліки, притаманні караності незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв частково усуваються шляхом звернення до ч.3 ст. 201-2 КК за такою кваліфікуючою ознакою, як вчинення дій під час воєнного стану.

Обґрунтовується положення про доцільність виключення з КК досліджуваної кримінально-правової заборони як непотрібного прояву надмірної (надлишкової) криміналізації.

Ключові слова: гуманітарна допомога, благодійні пожертви, криміналізація, використання, розпорядження, розкрадання, привласнення, розтрата, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

Постановка проблеми. Після 24 лютого 2022 р. – початку повномасштабної війни РФ проти України – вітчизняним парламентом було ухвалено більше 10 законів, покликаних удосконалити механізм кримінально-правового регулювання суспільних відносин, зокрема усунути наявні в ньому прогалини. Визначаючи переважну більшість «воєнних» оновлень Кримінального кодексу України (далі – КК) виправданими і своєчасними, загалом вважаємо недоречним (з урахуванням поточної ситуації в країні та екстраординарних обставин, у яких ухвалювалися ці законодавчі зміни) критикувати народних депутатів України за притаманний фактично всім відповідним законам низький рівень нормотворчої техніки, часткове нехтування вченням про криміналізацію, інші недоліки. Усвідомлюючи, що наведена теза навряд чи буде сприйнята частиною наших колег (а «воєнні» новели КК наразі жваво обговорюються представниками правничої спільноти), зазначимо, що конституційне положення про керування суддею під час здійснення правосуддя верховенством права значною мірою дозволяє «зняти» гостроту проблем, зумовлених недоліками вимушено й оперативно зміненого кримінального закону. Нагадаємо, що сучасна концепція верховенства права, не заперечуючи обов'язковості законодавства, передбачає, що протиставлення останньому судової правотворчості виникає в тих виняткових випадках, коли закон сам собою чи при його застосуванні в конкретній ситуації породжує явну несправедливість, веде до порушення основоположних прав і свобод людини, посягає на інші фундаментальні цінності демократичного суспільства [1, с. 138].

Однак є у переліку ухвалених під час воєнного стану законів, на підставі яких КК зазнав серйозних змін, нормативно-правовий акт, на який наші попередні, так би мовити, політкоректні судження не поширюються. Ідеться про Закон України від 24 березня 2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» (далі – Закон від 24 березня 2022 р.), яким КК доповнено ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». На жаль, цю законодавчу новелу немає підстав визнати ані вдалою, ані своєчасною, ані такою, ситуацію із застосуванням якої спроможне поліпшити звернення до конституційного положення про верховенство права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти кримінально-правової характеристики делікту, передбаченого ст. 201-2 КК, висвітлювались у публікаціях О. Колба [2], О. Маріна [3], Н. Муравської [4], М. Хавронюка [5], В. Фурмана [6], однак більш-менш розгорнутого й докладного аналізу цієї нової заборони, попри її очевидні дискусійність і недолугість, у юридичній літературі ще не здійснювалось, через що ми вирішили заповнити цю прогалину в наукових розвідках. Пригадалось і крилате висловлювання німецького правознавця Юліуса фон Кірхмана, який жив у XIX столітті і переймався марністю юриспруденції як науки: три змістовних слова законодавця – і ціла бібліотека стає макулатурою. Мусимо констатувати, що існує і «зворотний бік медалі», коли законодавча новела

(хай і вкрай контрверсійна і непередбачувана) збуває юридичну думку, призводячи до появи низки наукових досліджень формально різного рівня. І кримінально-правова заборона, присвячена незаконному використанню гуманітарної допомоги і благодійних пожертв, добре ілюструє саме такий аспект взаємозв'язку розвитку законодавства і правничої науки.

Формулювання цілей. Метою нашої статті є: розкриття змісту дискусійних ознак складу кримінального правопорушення (далі – к. пр.), передбаченого статтею 201-2 КК; з'ясування обґрунтованості появи цієї заборони та її можливого впливу на правозастосування; визначення перспектив розвитку кримінального закону у відповідній царині.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з доповненням КК ст. 201-2 передусім слід привернути увагу на те, що в законопроекті, згодом ухваленому як Закон від 24 березня 2022 р., йшлося про запровадження кримінальної відповідальності за використання певних предметів саме й лише під час воєнного стану, вказівка на який містилась як у назві, так і в диспозиції ч.1 проєктованої ст. 201-2 КК. Таке її конструювання, за якого час воєнного стану відігравав би роль криміноутворювальної ознаки, корелювалось із метою згаданого законопроекту, яка його авторами визначалась як «встановлення кримінальної відповідальності за нецільове використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану». Проте в чинній редакції досліджуваної заборони згадана ознака чомусь визнається не криміноутворювальною, а тільки кваліфікуючою. Водночас у ч.3 ст. 201-2 КК за наслідками обговорення законопроекту з'явилась альтернативна вказівка на надзвичайний стан. Звідси випливає, що, всупереч задекларованій меті, за ст. 201-2 КК можуть кваліфікуватися передбачені нею дії, вчинені у будь-який часовий період, а не лише під час воєнного або надзвичайного стану.

Порівняльний аналіз ст. 201-2 КК і законопроекту, ухваленого як Закон від 24 березня 2022 р., дозволив встановити й деякі інші неузгодженості. Так якщо в чинній редакції цієї статті КК йдеться про дії, вчинені а) з метою отримання прибутку і б) у формі продажу гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження певним майном, то в законопроекті говорилося про «використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням», тобто поведінку, протиправність якої визначається регулятивним законодавством, адже: 1) у ст. 12 Закону України від 22 жовтня 1999 р. «Про гуманітарну допомогу» (далі – Закон від 22 жовтня 1999 р.) до порушень законодавства про гуманітарну допомогу (одночасно з її використанням із метою отримання прибутку) віднесено, зокрема, використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням; 2) положення про цільове використання певних благ «пронизує» текст не лише згаданого Закону, а й Закону від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (далі – Закон від 5 липня 2012 р.).

Якщо продаж предметів гуманітарної допомоги є підстави розглядати як один із правочинів щодо розпорядження певним майном, то це навряд чи можна сказати про використання благодійних пожертв і безоплатної допомоги, хоч із нею вдало сформульованої диспозиції ч.1 ст. 201-2 КК випливає протилежне.

Взагалі під використанням майна (зокрема, визнаного гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами) слід розуміти вилучення в тій чи іншій формі його корисних властивостей для задоволення різноманітних потреб фізичної особи чи організації. Наприклад, якщо йдеться про грошові кошти, то їх використання може набувати вигляду внесення коштів як внеску в статутний фонд суб'єкта господарювання, поповнення його обігових коштів, купівлі корпоративних прав, фінансування виробництва (придбання потрібних матеріалів, обладнання і сировини), спрямування на ремонт належного винному чи його близьких житла, благоустрій земельної ділянки чи оплати навчання дітей тощо. Щоправда, для охоплення вказаної і подібної поведінки складом к. пр., передбаченого ст. 201-2 КК, має бути встановлена специфічна суб'єктивна ознака – мета отримання прибутку. З приводу обов'язковості для наявності складу к. пр. цієї ознаки М. Хавронюк слушно зазначає: «Для всіх трьох форм кримінального правопорушення характерною є мета – отримання прибутку. Це випливає із синтаксичного нюансу: якби перед словами «з метою» була відсутня кома, то зазначена мета стосувалася б тільки останньої із названих форм» [5].

Надання мети отримання прибутку значення криміноутворювальної ознаки, яка в диспозиції ч.1 ст. 201-2 КК «підміняє» ознаку незаконності, вказану в назві цієї статті, сприймається неоднозначно. З одного боку, формулювання «з метою отримання прибутку» запозичене (причому, буквально) із регулятивного законодавства (ст. 12 Закону від 22 жовтня 1999 р.); з іншого – такий законодавчий крок здається зіграти злий жарт на практиці. Справа в тому, що нормативна вказівка на мету отримання прибутку, вочевидь, буде ускладнювати (якщо не виключати) інкримінування ст. 201-2 КК у тих випадках, коли незаконне (бо нецільове) розпорядження вказаним у цій статті КК майном набуватиме вигляду, наприклад, дарування, передачі в рахунок погашення боргу, відшкодування завданих збитків або як оплати виконаної роботи чи наданих послуг. Показовим у цьому сенсі є висловлювання В. Фурмана про проблематичність кримінально-правової оцінки розтрати гуманітарної допомоги, вчинюваної у період воєнного стану «без відповідної мети збагачення чи отримання прибутку» [6]. Позначеному негативному сценарію може сприяти й обмежувальне розуміння поняття «прибуток» (різниця між сумою надходжень і сумою понесених витрат), а саме до такого тлумачення схилився історія з доходом як криміноутворювальною ознакою порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг (колішня ст. 202 КК). До слова: М. Хавронюк під прибутком також розуміє різницю між транспортними чи іншими витратами і доходом [5]; виявляється, що покриття витрат на бензин і супутні витрати із доставки предметів гуманітарної допомоги по Україні – це поширена практика серед волонтерів [7]. Звісно, ми не виключаємо того, що на практиці «мета одержання прибутку» тлумачитиметься інакше, тобто максимально широко – як отримання будь-якої (майнової чи навіть немайнової) компенсації за майно, яким незаконно розпорядився винний, що, вочевидь, буде збільшувати сферу докладання адвокатських зусиль.

Викладене, крім чергової демонстрації відсутності системного підходу і належної фаховості при оновленні кримінального закону, дозволяє зробити два проміжні висновки.

По-перше, за ст. 201-2 КК не можуть кваліфікуватись, наприклад, такі діяння, як знищення чи пошкодження відповідного майна (у цих випадках підлягають застосуванню «загальні» статті КК, присвячені к. пр. проти власності), порушення порядку списання товарів (предметів) гуманітарної допомоги, які мають певний термін експлуатації (тут правозастосувачам мають стати в нагоді, зокрема, статті КК про к. пр. у сфері службової діяльності), а також використання (розпорядження) таким специфічним майном без мети отримання прибутку (у цьому разі, однак, не виключається застосування, зокрема, ст. 191 КК – за наявності всіх ознак передбаченого нею складу к. пр.).

По-друге, оскільки нецільове використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, відмінне від розпорядження таким майном з метою отримання прибутку, не утворює складу розглядуваного к. пр., *de lege ferenda* ст. 201-2 КК (за умови доцільності її чи її аналога подальшого існування) мала б передбачати відповідальність з-поміж іншого (а насправді передусім чи навіть лише) за позбавлене ознак розкрадання нецільове використання благ, які наразі є предметом аналізованого к. пр.

Викладеним вище неузгодженості досліджуваної кримінально-правової заборони із приписами регулятивного законодавства не вичерпуються, що вкотре змушує вести мову про порушення принципу системно-правової несуперечливості криміналізації діяння.

У ст. 1 Закону від 22 жовтня 1999 р. гуманітарна допомога визначається як цільова адресна безоплатна допомога не тільки в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, а й у вигляді виконання робіт чи надання послуг. У юридичній літературі гуманітарну допомогу залежно від форми її надання класифікують таким чином: грошова; товарна; надання послуг; виконання робіт [8, с. 12]. Оскільки у ст. 201-2 КК фігурують лише «товари (предмети) гуманітарної допомоги» і «таке майно», нецільове використання гуманітарної допомоги, яка надається у вигляді виконання робіт чи надання послуг, не утворює складу к. пр., передбаченого ст. 201-2 КК. Сказане відноситься і до безоплатної допомоги (різновид гуманітарної допомоги), яка також може надаватись у вигляді виконання робіт і надання послуг. «Оскільки безоплатна допомога – це різновид гуманітарної допомоги або благодійної пожертви, то згадування її в тексті статті окремо є зайвим» [5].

Незважаючи на те, що благодійною пожертвою визнається безоплатна передача благодійником не тільки коштів та іншого майна, а й майнових прав (ст. 6 Закону від 5 липня 2012 р.), ч.1 ст. 201-2 КК передбачає караність інших правочинів щодо розпорядження лише «таким майном». виправданням такого законодавчого кроку може слугувати хіба що та обставина, що цивілістичне розуміння поняття майна охоплює не лише окремі речі та їх сукупність, а й майнові права та обов'язки (ст. 190 Цивільного кодексу України).

Далі. У ч. 1 ст. 201-2 КК ідеться про вказані у ст. 6 Закону від 5 липня 2012 р. благодійні пожертви (безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності) і водночас не згадуються такі, що фігурують

у цьому Законі поряд із благодійними пожертвами, благодійні гранти (цільова допомога у формі валютних цінностей, яка має бути використана бенефіціаром протягом строку, визначеного благодійником). З одного боку, на користь підходу, згідно з яким використання або розпорядження благодійними грантами з метою отримання прибутку може кваліфікуватися за ст. 201-2 КК, вказує зроблене в ч.2 ст. 6 Закону від 5 липня 2012 р. застереження: до благодійних грантів застосовуються положення про благодійні пожертви, якщо інше не визначено законом. З іншого, наведений підхід, вочевидь, може бути підданий критиці як такий, що порушує заборону на застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією (ч.4 ст. 3 КК).

Усі перераховані вище недоліки, притаманні чинній редакції ст. 201-2 КК, проект Закону від 12 травня 2022 р. № 7321-1 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги» не усуває. Ба більше, ці недоліки механічно відтворюються у проєктованій ст. 166-28 КУпАП «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги».

За ч.1 ст. 201-2 КК караються лише дії, які вчинені «у значному розмірі», параметри якого, як і кваліфікуючих ознак у вигляді «великого» (ч.2) та «особливо великого розмірів» (ч.3), розкриті у п.2 примітки аналізованої статті КК, відповідно до якого вони складають не менше 350, 1 тис. та 3 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ), відповідно. У первісному законопроекті кількісні показники, так само «взяті зі стелі», були значно вищими і пропонувалися на рівні 1 тис., 3 тис. та 5 тис. НМДГ, відповідно. Наразі триває законопроектна робота з оптимізації кількісних характеристик к. пр., передбаченого ст. 201-2 КК; однак, з огляду на супровідні матеріали до відповідних законопроектів, ця робота немає нічого спільного із розв'язанням проблеми довірливості вартісних показників як ознак основного і кваліфікованих складів досліджуваного к. пр.

Такі ознаки, як значний, великий та особливо великий розміри предмета к. пр., передбаченого ст. 201-2 КК, можуть утворюватись і як результат підсумовування відповідних показників – за умови встановлення у вчиненому ознак продюваного к. пр. (ч.2 ст. 32 КК).

Відповідальність за ч.2 і ч.3 ст. 201-2 КК (за іншими, тобто відмінними від вартісних характеристик кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками) може наставати і за відсутності зазначених кількісних показників предмета аналізованого к. пр., оскільки в обох цих нормах вказується лише на «дії», передбачені ч.1 або ч.2 цієї статті, і не згадується про вартість предмета к. пр. Тому нам складно погодитись із думкою про те, що, «незважаючи на наявність такої обтяжуючої обставини, як існування воєнного стану, інкримінування цієї статті можливе лише в разі, якщо вартість товарів (предметів) у 350 і більше разів перевищує НМДГ, тобто 434 175 грн» [4].

Продаж предметів гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, якщо дії вчинено в розмірі, який не досягає значного розміру або становить його,

незалежно від наявності мети отримання прибутку, М. Хавронюк пропонує кваліфікувати (залежно від суб'єкта) за відповідною частиною ст. 191 КК [5]. Ми допускаємо застосування в цій ситуації й інших кримінально-правових заборон (див. про це нижче), як і розуміємо те, що не виключається (з урахуванням усталених доктринальних правил кримінально-правової кваліфікації к. пр. при конкуренції загальної та спеціальної норм) і принципово інша відповідь на поставлене питання кваліфікації – висновок про відсутність у цьому разі складу будь-якого к. пр. (наприклад, таку точку висловив в одній із соціальних мереж О. Марін [3]). Вважаючи підхід, обстоюваний М. Хавронюком, більш прийнятним з позиції забезпечення засад верховенства права і справедливості, водночас зауважимо, що розглянута ситуація є зайвим аргументом на користь недоцільності законодавчого закріплення, здавалося б, безспірних постулатів у вигляді розроблених наукою правил кримінально-правової кваліфікації (при тому, що її принципи разом із з принципами кримінального закону мали б знаходити відбиття в новому КК).

Як вже зазначалось, застосовуючи ст. 201-2 КК, слід брати до уваги специфіку майна як предмета к. пр., передбаченого цією статтею КК, яка (специфіка) визначається регулятивним законодавством. Так якщо набувачами гуманітарної допомоги є і фізичні, і юридичні особи, які її потребують і яким вона безпосередньо надається, то отримувачами гуманітарної допомоги, як про це зазначено у ст. 1 Закону від 22 жовтня 1999 р., можуть бути лише юридичні особи, зареєстровані в установленому Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) порядку в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, здійснює визнання вантажів, коштів, у т. ч. в іноземній валюті, виконаних робіт, наданих послуг гуманітарною допомогою з урахуванням законодавчо встановлених обмежень (ст. 5, 6 Закону від 22 жовтня 1999 р.). Водночас при інкримінуванні ст. 201-2 КК слід враховувати, що постановою КМУ від 7 березня 2022 р. № 224 затверджено Перелік категорій товарів, що визнаються гуманітарною допомогою без здійснення процедури визнання таких товарів гуманітарною допомогою в кожному конкретному випадку, на період воєнного стану. «Гуманітарні вантажі найчастіше мають відповідне маркування з написами чи етикетками, які вказують на те, що товар отриманий саме як допомога» [9]. Отже, вчинення дій, заборонених ст. 201-2 КК, із майном, яке юридично не має вказаного особливого статусу (інакше кажучи, не пройшло процедуру верифікації або не згадується у спеціальному Переліку КМУ), може тягнути відповідальність за статтями КК про к. пр. проти власності, у сфері службової діяльності тощо.

Характеризуючи к. пр., передбачене ст. 201-2 КК, не можемо обійти увагою ту обставину, що неправильне вирішення законодавцем, здавалося б, суто теоретичного питання про антисуспільну спрямованість розглядуваного посягання призвело до цілком реальних негативних наслідків практичного плану. Про що йдеться?

Досліджувану новелу розміщено в розділі VII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», причому одразу за заборонами, що присвячені «загальній» контрабанді (ст. 201) і контрабанді лісу

(ст. 201-1) та які неодноразово аналізувались у юридичній літературі, зокрема авторами цих рядків [10; 11]. Таке місцезнаходження заборони може напговхнути на помилкову думку про те, що об'єктом (уточнимо – видовим) передбаченого нею к. пр. є господарські відносини, які забезпечують встановлений порядок переміщення предметів через митний кордон України, кримінально-правовою гарантією дотримання якого (порядку) так само виступають ст. 201 і ст. 201-1 КК.

Проте дії, карані за ст. 201-2 КК, безпідставно визнавати такими, що посягають на встановлений порядок переміщення певних предметів через митний кордон України, адже: 1) і гуманітарна допомога, і благодійні пожертви можуть надходити не лише із-за кордону, а і з різних регіонів усередині країни; 2) попередній висновок не змінився б і за умови визнання обов'язковою ознакою згаданих предметів їх надходження з-за кордону, бо ст. 201-2 КК (з огляду на її текст) покликана забезпечувати дотримання встановленого порядку використання (розпорядження) вже отриманих (наявних) гуманітарної допомоги і благодійних пожертв, а не встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який при вчиненні дій, заборонених ст. 201-2 КК, зазвичай не порушується. До речі, порядок ввезення (пересилання) товарів (предметів) гуманітарної допомоги на митну територію України спеціально регламентований у ст. 9 Закону від 22 жовтня 1999 р. Якщо ж апелювати до того, що незаконне використання предметів, які надійшли з-за кордону, є порушенням господарських відносин у сфері переміщення предметів через митний кордон, то тоді ми мали б констатувати, що за нормами розділу VII Особливої частини КК потрібно кваліфікувати неправомірний продаж особою будь-яких предметів (а не лише зазначених у ст. 201-2 КК), які надійшли з-за кордону і не призначалися для продажу. До того ж, як слушно зазначає Н. Коваль, контроль за використанням гуманітарної допомоги не відноситься митного контролю [8, с. 9].

Складніше відповісти на більш загальне питання – про правильність розміщення аналізованої заборони в розділі VII Особливої частини КК. На перший погляд, слушність такого законодавчого кроку підтверджується положеннями чинного законодавства (ст. 3 Господарського кодексу України, законів від 22 жовтня 1999 р. і 5 липня 2012 р.), комплексний аналіз яких дозволяє зробити висновок про належність благодійної діяльності взагалі і діяльності благодійних організацій зокрема до некомерційної господарської діяльності.

Теза про господарський характер деяких зловживань із гуманітарною допомогою вишлює і з пропонованого в науці вирішення питання про розмежування складів к. пр., передбачених ст. 212 і ст. 222 КК. З цього приводу нами раніше зазначено, що не за ст. 222, а за ст. 212 КК (за наявності всіх ознак складу к. пр.) має кваліфікуватись, зокрема, порушення платником ПДВ вимог щодо цільового використання товарів, устаткування тощо, звільнених під час митного оформлення від сплати ПДВ. Ст. 212 КК у цьому разі підлягає застосуванню за наявності двох умов: 1) платник ПДВ внаслідок своєї неправомірної поведінки втратив право на податкову пільгу і, приховуючи це, не збільшив податкове зобов'язання за результатами податкового періоду, на який припадає допущене ним порушення; 2) на момент митного оформлення імпортованих предметів мета їх подальшого нецільового використання у винних осіб була відсутня, і контролюючому органу не

надавалась завідомо неправдива інформація з метою звільнення від сплати ПДВ, що виключає інкримінування ст. 222 КК. Зазначене стосується також ввезення у пільговому режимі предметів, визнаних у встановленому порядку гуманітарною допомогою [12, с. 754].

Варто, однак, спробувати з'ясувати основний безпосередній об'єкт к. пр., передбаченого чинною редакцією ст. 201-2 КК, що і дозволить визначитись, у якому ж розділі Особливої частини КК мала бути розташована розглядувана кримінально-правова новела (повторимо, за потреби її виокремлення). Рациональним способом отримання відповідей на поставлені питання вважаємо вирішення іншого питання, а саме: яку кримінально-правову оцінку мали б отримувати продаж предметів гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном з метою одержання прибутку за відсутності в КК ст. 201-2?

На наш погляд, у переважній більшості випадків перераховані дії визнавалися б розкраданнями, а конкретніше, такими «класичними» посяганнями на власність, як: 1) розтрата, коли чуже майно припиняє існувати в попередній натурально-речовій формі. До розтрати відносять і передачу майна іншим особам, коли майно існує в попередній формі, але вибуває зі сфери власності потерпілого. Розтрата може набувати вигляду споживання товарно-матеріальних цінностей, витрачання грошей, відчуження в той чи інший спосіб майна – його продаж, дарування, обмін, передача в борг або в рахунок погашення боргу тощо; 2) привласнення – звернення на свою користь чи користь інших осіб майна, яке перебуває у правомірному володінні винного, будучи ввіреном йому чи переданим у його відання; при привласненні майно зберігає своє існування у натурально-речовій формі [13, с. 23–24]; 3) заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК).

Суб'єктами злочину, передбаченого однією з частин цієї статті КК, могли б визнаватися, наприклад: співробітники благодійних організацій; працівники організацій – отримувачів благодійної допомоги; особи, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв (від імені благодійної організації, від власного імені, від імені або на користь інших бенефіціарів (крім благодійних організацій)). Як слушно зазначає Н. Антонюк, визначальним для відмежування крадіжки (ст. 185 КК) від привласнення чи розтрати (ст. 191 КК) є встановлення наявності певних повноважень щодо майна у суб'єкта посягання і констатація факту використання цих повноважень винним [14, с. 248]. Якщо звернутись, наприклад, до Порядку здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України, затвердженого постановою КМУ від 30 червня 2015 р. № 451, то наявність відповідних повноважень як ознака спеціального суб'єкта к. пр., передбаченого ст. 191 КК, у тих осіб, які здійснюють збір таких пожертв, сумнівів не викликає.

Якщо б у чиненому не вбачались ознаки цього к. пр. (зокрема, через відсутність спеціального суб'єкта), то чи не всі дії, зазначені в чинній редакції ст. 201-1 КК, за умови встановлення ознак протиправності і безоплатності, діставали б кримінально-правову оцінку на підставі інших статей КК про відповідальність за к. пр. проти власності. Причому це були б як норми про розкрадання – корисливі к.

пр., пов'язані з оберненням чужого майна на свою користь чи користь інших осіб (спрошуючи, мету отримання прибутку будемо вважати рівнозначною корисливому мотиву), так і ст. 192 КК «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою». У юридичній літературі зазначається, що це к. пр., з-поміж іншого, може набувати вигляду відмінного від розкрадання незаконного використання чужого майна (у т. ч. ввіреного), а так само розпорядження ним із метою одержання прибутку [15, с. 578–579]. У цьому сенсі покажемо відкриття кримінального провадження за ч.3 ст. 201-2 КК щодо керівника однієї з лікарень Чернівецької області, який обвинувачується в тому, що використав надану для потреб ЗСУ і закладів охорони здоров'я гуманітарну допомогу у вигляді 5 карет швидкої допомоги для особистого збагачення. Автомобілі були зареєстровані на благодійну організацію, очолювану керівником лікарні, і використовувались для надання платних послуг [16].

Застереження «у переважній більшості випадків» і «чи не всі дії» зроблені нами через те, що теоретично не виключаємо ймовірність таких варіантів зловживань із предметами гуманітарної допомоги і благодійними пожертвами, які не можуть розцінюватись як к. пр. проти власності. Проте, і в цьому разі про прогалину у кримінальному законі вести мову недоречно, оскільки тут мали б ставати в нагоді (крім згаданої вище ст. 212 КК) норми розділу XVII Особливої частини КК (для кримінально-правової оцінки, наприклад, використання активів (доходів) благодійної організації з порушенням встановлених законом вимог до здійснення благодійної діяльності); і подібні зловживання, зважаючи на повідомлення в ЗМІ, носять поодинокий характер і криміналізаційним приводом явно не виступали.

Оскільки нами доведено «власницький» характер зловживань, описаних у ст. 201-2 КК, робимо висновок про неправильність розміщення цієї заборони серед норм про відповідальність за господарські к. пр. Раніше нами доведена неприйнятність (з кримінально-правової точки зору) підходу, у межах якого к. пр. проти власності відносять (тим більше, без будь-яких застережень) до економічних посягань: такий теоретичний підхід не дозволяє чітко виокремити ту сферу відносин, яка, будучи врегульованою державою, охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів і послуг серед невизначеної кількості учасників у процесі здійснення систематичної продуктивної діяльності й потребує належної кримінально-правової охорони [18, с. 182–184].

Стає зрозумілим, що кримінальна відповідальність за поєднані з метою отримання прибутку використання гуманітарної і безоплатної допомоги, благодійних пожертв, розпорядження таким майном під час дії воєнного стану існувала і до ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. Результатом же прагнення «встановити кримінальну відповідальність» за дії, які й раніше визнавались кримінально протиправними, стала поява у КК спеціальної (щодо кримінально-правових заборон, присвячених к. пр. проти власності і передусім розкраданням) норми – ст. 201-2, яка уособлює недоречну гуманізацію кримінальної відповідальності. Як загалом справедливо зазначає М. Хавронюк, через помилку законодавця фактично більш тяжкий злочин – розтрата в значних розмірах – має каратися м'якше (за ст. 201-2 КК), ніж розтрата в розмірах, які відповідно до ст. 201-2 КК не є значними (за ст. 191 КК) [5]. Тому ми не поділяємо думку Н. Муравської про те, що до ухвалення

Закону від 24 березня 2022 р. однією з проблем правового регулювання сфери благодійництва була відсутність в українському законодавстві спеціальних норм, які визначали б склади правопорушень у цій сфері [4].

На підтвердження тези про помилковість аналізованого законодавчого рішення наведемо всього декілька ситуацій (насправді їх можна змоделювати й більше), з огляду на обстоювані нами та іншими фахівцями тези про «пріоритетність» ст. 191 КК.

1. Якщо до набрання чинності Законом від 24 березня 2022 р. продаж предметів гуманітарної допомоги (тобто її розтрата) в умовах воєнного часу кваліфікувався б за ч. 4 ст. 191 КК (основне покарання – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років), то наразі така дія підлягає кримінально-правовій оцінці з посиланням на ч.3 ст. 201-3 КК, у санкції якої якнайсуворіше фігурує покарання у виді позбавлення волі на строк до 7 років. До речі, саме таким чином уже вирішено питання про кваліфікацію дій, наприклад: а) в. о. міського голови одного з міст Львівщини, який одержав 100тис. грн від волонтера за передачу автобуса, отриманого як гуманітарна допомога міською радою безкоштовно від однієї з асоціацій Фінляндії [18]; б) військовослужбовця добровольчого формування, котрий намагався продати каски і бронезилети, що завезли як гуманітарний вантаж [19]; двох братів – керівників благодійної організації з Тернополя, які приблизно половину із 13 млн. грн, зібраних із громадян на потреби ЗСУ, використали на купівлю цінного майна для себе [20].

2. Якщо до набрання чинності Законом від 24 березня 2022 р. продаж предметів гуманітарної допомоги вартістю, наприклад, 400 НМДГ не під час воєнного стану кваліфікувався б за ч.4 ст. 191 КК як розтрата, вчинена у великих розмірах (основне покарання, закріплене у безальтернативній санкції, – це позбавлення волі на строк від 5 до 8 років), то відтепер така дія діставатиме кримінально-правову оцінку з посиланням на ч.1 ст. 201-2 КК, у санкції якої якнайсуворіше покарання фігурує обмеження волі на строк до 4 років (до того ж як альтернативи цьому покаранню тут згадуються штраф і виправні роботи), а в разі ухвалення законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги», – за ч.2 ст. 201-2 КК (основне покарання – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років).

3. Якщо до набрання чинності Законом від 24 березня 2022 р. продаж предметів гуманітарної допомоги вартістю, наприклад, 700 НМДГ не під час воєнного стану кваліфікувався б за ч.5 ст. 191 КК як розтрата, вчинена в особливо великих розмірах (основне покарання – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років), то такі дії в мирний час повинні кваліфікуватися за ч.1 ст. 201-2 КК, незрозуміла ліберальність санкції якої (особливо на контрасті) виглядає неприйнятною, а в разі ухвалення законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги», – за ч. 3 ст. 201-2 КК (основне покарання – позбавлення волі на строк від 5 до 7 років).

Порівняльний аналіз санкцій ст. 192 і ст. 201-2 КК дозволяє констатувати зумовлене набранням чинності Законом від 24 березня 2022 р. посилення кримінальної відповідальності хіба що за відмінні від розкрадань і до того ж загалом нетипові для сьогодення варіанти незаконного використання предметів гуманітарної допомоги і благодійних пожертв.

Таким чином, появу в КК ст. 201-1 можна охарактеризувати як надмірну (надлишкову) криміналізацію: у цьому разі йдеться про діяння, якому притаманна необхідна для криміналізації соціальна шкідливість, але яке не потребує криміналізації, оскільки кримінальна відповідальність за нього вже існує [21, с. 753]. На прикладі ст. 201-2 КК добре помітні негативні наслідки надмірної криміналізації, до яких належать: порушення принципу економії кримінально-правової репресії; штучне створення конкуренції кримінально-правових норм; виникнення парадоксальних ситуацій, за яких одне й те саме діяння тягне застосування істотно різних кримінально-правових засобів¹.

Подібним сумнівним шляхом пропонує рухатись О. Колб, на переконання якого, КК слід доповнити КК ст. 193-1 «Незаконне привласнення майна волонтерів», у якій би йшлося про незаконне привласнення майна, отриманого від волонтерів та їх організації, вчинене особою, яка є членом волонтерської організації, що зареєстрована у встановленому порядку. Потребу в такій новелі науковець обґрунтовує тим, що зазначена поведінка, на жаль, розповсюджена в суспільстві сьогодні, не може кваліфікуватися за жодною зі статей КК через відсутність об'єкта посягання, адже власник майна, яке він передає волонтеру або волонтерській організації, добровільно відмовляється від права власності на це майно, а надалі жодна фізична або юридична особа через відсутність чіткої організації бухгалтерського обліку та звітності про обіг такого майна не набуває прав на нього [2, с. 318].

На складно побачити в цьому разі прогалину у кримінальному законі. Зі змісту Закону від 5 липня 2012 р. та його Прикінцевих положень випливає, що волонтерські організації є різновидом благодійних організацій, які складають та подають фінансову, статистичну та іншу обов'язкову звітність у порядку, встановленому законом. Інформація про структуру та розмір доходів і витрат благодійних організацій, а також умови використання їх активів для благодійної діяльності не є конфіденційною інформацією або комерційною таємницею. Уже з цих положень регулятивного законодавства стає зрозумілим, що якщо певне майно передається благодійником волонтерській організації, то воно не може вважатись «нічим». Навіть якщо передача майна волонтерам, а надалі – волонтерами здійснюється без належного (з погляду цивільного законодавства) оформлення, це в жодному разі не означає, що для волонтера-злодія воно не є чужим. До речі, якщо О. Колб визнає відповідне майно «безхазяйним», то не зовсім зрозуміло, чим визначатиметься «незаконність» привласнення такого майна як ознака об'єктивної

¹ Про інші системні недоліки кримінально-правової політики держави в частині протидії к. пр. у сфері господарської діяльності в Україні див. наступні роботи авторів цієї статті [22; 23].

сторони нового к. пр. Виходить, що до зловживань, які О. Колб пропонує «криміналізувати», можуть застосовуватись або ст. 201-2 КК, або статті КК про відповідальність за к. пр. проти власності.

Висновки. Отже, доповнення КК ст. 201-2 – черговий прояв невинуватої криміналізації кримінального закону. Проаналізовану кримінально-правову заборону в її чинній редакції помилково розміщено серед статей КК про відповідальність за к. пр. у сфері господарської діяльності. На сьогодні недоліки, притаманні караності незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв частково усуваються за допомогою застосування ч.3 ст. 201-2 КК (за такою ознакою, як вчинення дій під час воєнного стану). З урахуванням викладеного схилиємось до думки про необхідність виключення з КК дослідженої кримінально-правової заборони як непотрібного прояву надмірної (надлишкової) криміналізації.

Водночас, незважаючи на незадовільне втілення у ст. 201-2 КК ідеї забезпечити предметну кримінально-правову протидію зловживанням зі специфічним майном, проблема вдосконалення кримінального закону в цій сфері існує. Тому пошуку відповіді на питання про потребу мати «під» гуманітарну допомогу і благодійні пожертви окрему заборону, присвячену самостійному господарському (економічному) делікту, – своєрідний аналог ст. 210 КАК «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням», – мають бути присвячені самостійні наукові розвідки.

Використані джерела:

1. Дудоров О. О., Мазур М. В. Реалізація принципу верховенства права при застосуванні закону про кримінальну відповідальність : постановка проблеми, міжнародний і зарубіжний досвід. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2017. № 5. С. 129–140.

2. Колб О. Г. Про деякі кримінально-правові заходи запобігання розкраданням майна, отриманого волонтерськими організаціями України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 317–319.

3. Марін О. Парадокс кримінального права, Або для чого приймати привілейовані спеціальні норми? URL : <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007624658020>. (дата звернення: 25.05.2022).

4. Муравська Н. Як покарати тих, хто використовує гуманітарну допомогу та благодійні пожертви не за призначенням. URL : <https://yurgazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/yak-pokarati-tih-hto-vikoristovue-gumanitarnu-dopomogu-ta-blagodiyni-pozhertvi-ne-za-priznachennyam.html>. (дата звернення: 25.05.2022).

5. Хавронюк М. І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorysta-nnya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>. (дата звернення: 25.05.2022).

6. Фурман В. Відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги. Що передбачено новим Законом. URL : https://jurliga.ligazakon.net/anali_tycs/210328_vdpovdalnst-za-netslove-vikori-stant-nya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonom. (дата звернення: 25.05.2022).

7. Запорожець С., Гадюкин М. Похитить гуманитарку без гуманитарки? URL: https://www.petrimizapa.com/pokhitit_gumanitarku_bez_gumanitarki. (дата звернення: 25.05.2022).

8. Коваль Н. О. Підстави та порядок переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2014. 19 с.

9. Раєвський Д. Бачу, що шахраї продають гуманітарку! Що робити? Чи можна з цим боротися? Можна. Поради від волонтерів та юристів. URL : <https://babel.ua/profit/78098-bachu-shcho-shahraj-i-prodayut-gumanitarku-shcho-ro-biti-chi-mozh-na-z-cim-bototisya-mozhna-poradi-vid-volonteriv-ta-yuristiv>. (дата звернення: 25.05.2022).

10. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо контрабанди деревини: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 142–148.

11. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3. С. 75–94.

12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

13. Корупційні схеми : їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

14. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.

15. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

16. Гендиректор лікарні в Чернівецькій області вкрав 5 машин швидкої допомоги. URL : <https://cripo.com.ua/news/crime/gendirektor-likarni-v-chni-vetskij-oblasti-vkrav-5-mashin-shvidkoji-dopomogi/>. (дата звернення: 25.05.2022).

17. Дудоров О. О., Каменський Д. В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 176–186.

18. На Львівщині затримали заступника мера міста, який продав гуманітарну допомогу призначену для ЗСУ (ВІДЕО). URL : https://varta1.com.ua/news/na-lvivshchini-zatrimali-zastupnika-mera-mista-yakiy-prodavav-gumanitarnu-dopomogu-priznachenu-dlya-zsu-video_344123.html. (дата звернення: 25.05.2022).

19. СБУ зупинила незаконний продаж касок та бронежилетів на Волині. URL : <https://mil.in.ua/uk/news/sbu-zupynyla-nezakonnij-prodazh-kasok-ta-brone-zhyletiv-na-volyuni/>. (дата звернення: 25.05.2022).

20. Двое черновицких «благотворителей» прикарманили миллионы гривен, собранных украинцами для ВСУ. URL : <https://internetua.com/dvoe-csernovickih-blagotvoritelei-prikarmanili-milliony-griven-sobrannyyh-ukraincami-dlya-vsua>. (дата звернення: 25.05.2022).

21. Дудоров О. Криміналізація. *Велика українська кримінологічна енциклопедія*. У 2 т. Т. 1: А-Л / редкол. : В. В. Сокурєнко (голова); О. М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. С. 749–754.

22. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263.

23. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4. С. 120–140. DOI : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.120-140>.

References:

1. Dudorov, O. O., Mazur, M. V. (2017). Realizatsiia pryntsyphu verkhovenstva prava pry zastosuvanni zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist : postanovka problemy, mizhnarodnyi i zarubizhnyi dosvid. *Yurydychnyi elektronnyi naukovi zhurnal – Legal Electronic Science Journal*, 5, 129–140. [in Ukrainian].
2. Kolb, O. H. (2022). Pro deiaki kryminalno-pravovi zakhody zapobihannia rozkradanniam maina, otrymanoho volonterskymy orhanizatsiiamy Ukrainy. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal – Legal Electronic Science Journal*, 4, 317–319. [in Ukrainian].
3. Marin, O. (N. d.). Paradoksy kryminalnoho prava, Abo dlia choho pryimaty pryvileiovani spetsialni normy? N. p. URL : <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007624658020>. [in Ukrainian].
4. Muravska, N. (N. d.) Yak pokaraty tykh, khto vykorystovuie humanitarnu dopomohu ta blahodiini pozhertvy ne za pry-znachenniam. N. p. URL : <https://yur-ga.zeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/yak-pokarati-tih-hto-vi-kori-sto-vue-gumantarnu-dopomogu-ta-blagodiyni-pozhertvi-ne-za-priznachen-nyam.html>. [in Ukrainian].
5. Khavroniuk, M. I. (N. d.) Za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy – kryminalna vidpovidalnist. N. p. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannia-humanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>. [in Ukrainian].
6. Furman, V. (N. d.) Vidpovidalnist za netsilove vykorystannia humanitarnoi dopomohy. Shcho peredbacheno novym Zakonom. N. p. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210328_vdpovidalnst-za-netsilove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-pered-bacheno-novim-zakonom/ [in Ukrainian].
7. Zaporozhets, S., Hadiukyn, M. (N. d.) Pokhytyt humanytarku bez humanytarki? N. p. URL : https://www.petrimizepa.com/pokhitit_gumanitarku_bez_gumanitarki [in Ukrainian].
8. Koval, N. O. (2014) Pidstavy ta poriadok peremishchennia humanitarnoi dopomohy cherez mytnyi kordon Ukrainy. *Candidate's thesis*. Odesa. [in Ukrainian].
9. Raievskiy, D. (N. d.) Bachu, shcho shakhrai prodaiut humanitarku! Shcho ro byty? Chy mozha z tsym borotysia? Mozha. Porady vid volonteriv ta yurystiv. N. p. URL : <https://babel.ua/profit/78098-bachu-shcho-shahrjai-prodayut-gumanitarku-shcho-robotichi-mozha-z-cim-borotysya-mozha-poradi-vid-volonteriv-ta-yurystiv>. [in Ukrainian].
10. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2021) Kryminalno-pravova zaborona shchodo kontrabandy derevyny: suchasnyi stan i perspektyvy. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal – Legal Electronic Science Journal*, 2, 142–148. [in Ukrainian].
11. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2021). Pro rekryminalizatsiiu tovarnoi kontrabandy v konteksti yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy. *Visnyk Luhanskoho derzhaonoho universytetu vnutrishnikhi sprav imeni E.O. Didorenka – Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenka*, 3, 75–94. [in Ukrainian].
12. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. 10-te vyd., pererobl. ta dopov. (2018) Melnyk, M. I., Khavroniuk, M. I. (Eds.). Kyiv : VD «Dakor». [in Ukrainian].
13. Koruptsiini skhemy : yikh kryminalno-pravova kvalifikatsiia i dosudove rozsliduvannia (2019) Khavroniuk, M. I. (Eds.). Kyiv : Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
14. Antoniuk, N. O. (2012). Kryminalno-pravova okhorona vlasnosti : navch. Posib nyk. Lviv : LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
15. Dudorov, O. O., Khavroniuk, M. I. (2014) Kryminalne pravo: navchalnyi posib nyk. Kyiv : Vaite. [in Ukrainian].

16. Hendyredktor likarni v Chernivetskii oblasti vkrav 5 mashyn shvydkoi dopomogy. N. d. N. p. URL : <https://cripo.com.ua/news/crime/gendirektor-likarni-v-chernivetskij-oblasti-vkrav-5-mashin-shvidkoyi-dopomogi/>. [in Ukrainian].

17. Dudorov, O. O., Kamenskyi, D. V. (2015) U poshukakh optymalnoi nazvy rozdlu VII Osoblyvoi chastyny Kryminalnogo kodeksu Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Electronic Science Journal*, 2, 176–186. [in Ukrainian].

18. Na Lvivshchyni zatrymaly zastupnyka mera mista, yakyi prodavav humanitarnu dopomogu pryznachenu dlia ZSU (VIDEO). N. d. N. p. URL : https://varta1.com.ua/news/na-lvivshchyni-zatrymali-zastupnika-mera-mista-yakiy-prodavav-gumanitarnu-dopo-mogu-priznachenu-dlya-zsu-video_344123.html. [in Ukrainian].

19. SBU zupynyla nezakonnyi prodazh kasok ta bronezhyletiv na Volyni. N. d. N. p. URL : <https://mil.in.ua/uk/news/sbu-zupy-nyla-nezakonnij-prodazh-kasok-ta-bronezhlyetiv-na-volyni>. [in Ukrainian].

20. Dvoe chernovytskykh «blahotvorytelei» prykarmanly myllyony hryven, sobrannykh ukraintsamy dlia VSU. N. d. N. p. URL: <https://internetua.com/dvoe-csernovickih-blagotvoritelei-prikarmanili-milliony-griven-sobrannyh-ukraincami-dlya-vsu>. [in Ukrainian].

21. Dudorov, O. (2021) (Vol. 1-2; Vol. 1): A-L. Kryminalizatsiia. Velyka ukrainska kryminolohichna entsyklopediia. Nauk. red. Lytvynov, O. M. Kharkiv : «Fakt», 749–754. [in Ukrainian].

22. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2015) Zakonodavstvo Ukrainy pro kryminalnu vidpovidalnist za zlochyny u sferi hospodarskoi diialnosti – chas vyznachytys zi stratehiieiu rozvytku. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy – Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 2, 215–263. [in Ukrainian].

23. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2020) Rozvytok zakonodavstva Ukrainy pro kryminalni pravoporushennia u sferi hospo-darskoi diialnosti: problemy i tendentsii. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka – Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenka*, 4, 120–140. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.05.2022

Dudorov O., Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Criminal Law Policy and Criminal Law of the Educational and Scientific Institute of Law of the Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

Movchan R., Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Constitutional, International and Criminal Law at Donetsk National University named after Vasyl Stus (Vimitsa, Ukraine)

CRIMINAL PROHIBITION OF ILLEGAL USE OF HUMANITARIAN AID: DUBIOUS LEGISLATIVE NOVEL

The article is devoted to the analysis of a criminal offense under Art. 201-2 of the Criminal code of Ukraine "Illegal use for the purpose of receiving profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid". The validity of the appearance of this criminal law novella and its impact on law enforcement have been clarified, the prospects for the development of criminal law in the relevant field have been determined.

The inconsistencies of the analyzed criminal law prohibition with the provisions of regulatory legislation - the laws of Ukraine "On Humanitarian Aid" and "On Charitable Activities

and Charitable Organizations" are highlighted. In particular, it was established that the misuse of humanitarian aid, charitable donations, other than the disposal of such property for profit, does not constitute the criminal offense in question. It is proved that in the vast majority of cases the actions prohibited by the current version of Art. 201-2 of the Criminal Code, in its absence would be recognized as theft and would be qualified under one of the parts of Art. 191 of the Criminal Code as misappropriation, embezzlement or seizure of another's property by an official abusing his official position. It was found that the amendment of the Criminal Code of Art. 201-2 is another manifestation of the unjustified casuistry of the criminal law. The provision on the erroneousness of placing the investigated prohibition among the articles of the Criminal Code on liability for criminal offenses in the sphere of economic activity is argued. It is shown that today the shortcomings inherent in the punishment of illegal use of humanitarian aid, charitable donations are partially eliminated by referring to Part 3 of Art. 201-2 of the Criminal Code on such a qualifying basis as the commission of acts during martial law.

The provision on expediency of exclusion from the Criminal Code of the investigated criminal law prohibition as an unnecessary manifestation of excessive (excessive) criminalization is substantiated.

Keywords: humanitarian aid, charitable donations, criminalization, use, orders, theft, misappropriation, embezzlement, criminal offenses in the sphere of economic activity.

DOI: 10.33766/2524-0323.98.115-125
УДК: 343.98

Коваленко А. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (м. Івано-Франківськ, Україна)

e-mail: new4or@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-3665-0147>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ НОВИХ (НЕ ПІДКРІПЛЕНИХ ПРАКТИКОЮ) ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Статтю присвячено формулюванню окремих методологічних засад розробки методик розслідування нових кримінальних правопорушень. Сформульовано концептуальне питання щодо можливості та доцільності розробки вченими-криміналістами методик розслідування нових (не підкріплених практикою) видів кримінальних правопорушень. З'ясовано, що основу окремих методик розслідування складають положення «базової» методики, закріплені в КК України суттєві ознаки розслідуваного виду кримінальних правопорушень та емпіричні дані.

Наголошено, що положення «базової» методики широко висвітлені у спеціальній літературі та достатньо пристосовані до адаптації на рівні окремих методик, зокрема й щодо нових видів кримінальних деліктів. Указано, що задля побудови криміналістичної характеристики, розробникам методик розслідування нових видів кримінальних правопорушень вірогідно доведеться самостійно здійснювати кримінально-правовий аналіз відповідних новел КК України.